

„SZEGED-MAKKOSERDŐ” AVAR KORI NÉPESSÉGÉNEK EMBERTANI VIZSGÁLATA

Írta: VÁMOS KÁROLY

(József Attila Tudományegyetem Embertani Intézete, Szeged)

Bevezetés. Leletkörülmények

Makkoserdőnek a várost a körtöltés mentén övező erdőséget nevezik. A Szeged-Makkoserdő avar kori temető feltárását MÓRA FERENC és CSALLÁNY DEZSŐ végezte el 1930 és 1942 között, több megszakítással. A temető a kései avar korból való. Néhány szarmata sír is található a temetőben. Ez utóbbiakat a feldolgozásnál figyelmen kívül hagytuk.

A temetőben összesen 339 sírt tártak fel, amelyből 240 csontvázanyagát mentették meg. Ebből 182 sír csontvázanyaga került a Szegedi Tudományegyetem Embertani Intézetébe. A vázesontoknak csak igen kis hányadát mentették meg.

A temető régészeti anyaga a szegedi Móra Ferenc Múzeumba került, míg csontvázanyaga csak több közvetítésen keresztül jutott az egyetem Embertani Intézetének gyűjteményébe. A temető régészeti feldolgozását még nem végezték el; ez a tény néhány sír anyagának hitelesítését megnehezítette. A múzeumi leltárkönyv ugyan pontosan feltünteti a sírokban talált mellékleteket és a sírszámokat, de a Természettudományi Múzeum Embertani Tárából az egyetem Embertani Intézetébe került anyagon ezektől eltérő sír- és leltári számok találhatók. Ezért a sírok csontvázanyagát egyenként egyeztetni kellett a régészeti mellékletekkel és a múzeumi leltárkönyvben található sírszámokkal.

A régészeti feldolgozás hiánya ellenére is megállapítható, hogy a férfisírokat a griffes-indás bronz övgarnitúrák, vascsatok és késmellékletek jellemzik. A női sírokban orsógombok, bronz vagy ezüst fülbevalók, színes üveggyöngyök, valamint bronz karperecek találhatók.

A temető megmentett anyagáról nemek és korcsoportok szerinti megoszlásban az 1. táblázat nyújt áttekintést. Feltűnően nagy — az egész szériának majdnem fele — a töredékes csontvázanyag. A részletesebb metrikus vizsgálatra 36 férfi- és 34 női koponya volt alkalmas. A hosszú csontoknak csak igen kis része alkalmas vizsgálatra, összesen 17 férfi és 11 nő hosszú csontjai. A széria általános jellemzése a metrikus jellegek eloszlása (2. táblázat), fontosabb méretek és jelzők (3. táblázat) és a morfológiai jellegek eloszlása (4. táblázat) alapján adható meg. Az anyag vizsgálatát és értékelését LIPTÁK (1962—1969) által korábban alkalmazott módszer szerint végeztük el.

1. táblázat

„Szege-Makkoserdő” avar kori temető embertani anyaga

Tabelle I. Antropologische Material des awarenzeitlichen Gräberfeldes „Szege-Makkoserdő”

Az anyag jellege Materialzustand		Inf. I.	Inf. II.	Juv.	Ad.	Mat.	Sen.	Összesen Zusammen
Töredékes, nem mérhető <i>Fragmentarisch, nicht messbar</i>	Férfiak — <i>Männer</i>	—	—	1	10	8	3	22 (14,4%)
	Nők — <i>Frauen</i>	—	—	7	5	5	1	18 (11,8%)
	Meghatározatlan neműek <i>Geschlecht unbestimmt</i>	—	16	7	4	5	—	32 (21,0%)
	Összesen: <i>Zusammen:</i>	—	16	15	19	18	4	72 (47,2%)
Jó megtartású (mérhető) <i>In gutem Erhaltungszustand (messbar)</i>	Férfiak — <i>Männer</i>	—	—	—	26	9	1	36 (23,6%)
	Nők — <i>Frauen</i>	—	—	—	23	10	1	34 (22,3%)
	Meghatározatlan neműek <i>Geschlecht unbestimmt</i>	—	2	8	—	—	—	10 (6,6%)
	Összesen: <i>Zusammen:</i>	—	2	8	49	19	2	80 (52,6%)
Együttvéve: <i>Insgesamt:</i>		—	18 (11,8%)	23 (15,1%)	68 (44,8%)	37 (24,3%)	6 (3,9%)	152

A népesség általános jellemzése

A populációt képviselő széria általános jellemzése az alábbiakban foglalható össze.

A férfiak koponyája a középvértékek alapján rövid, középszéles, a legkisebb homlokszélesség tekintetében középszéles. A koponya magassága a közép- és magas kategória határán van. Az indexek középvértékei alapján a koponyajelző a brachykránia alsó határához közel eső értéket mutat. A hosszúság—magassági jelző a hypsikran kategória alsó határán van. A szélesség—magassági jelző alapján metriokran, a transversalis—frontoparietális jelző középvértéke az eurymetop kategóriába tartozik. Az arc középszéles és közép- és magas, a felső arc a közép- és magas kategória határán van, az arcjelző alapján euryprosop, míg a felsőarc-jelző mesen. A szemüreg mesokonch, az orr a meso-leptorrhin kategória határán van, leptorrhin túlsúllyal. A koponya felülnézetben általában sphenoid és ovoid, illetőleg pentagonoid. A glabella a Broca-féle beosztást tekintve a 2. és 3. fokozatot mutatja. A fossa canina a legtöbb esetben sekély vagy közepes, míg alveolaris prognathia az esetek többségében nem figyelhető meg. A termet kiszámítását a vázcsontok hiányossága miatt LEE—PEARSON módszerével végeztük el, míg egy esetben (208. sír) MOLLISON módszerét alkalmaztuk. A férfiak termetátlaga 165,1 cm, azaz közepes, de a kisközepes termetűek arányszáma a legnagyobb. A mért koponyakapacitás alapján euen-aristenkephalia jellemző.

A nők koponyája középhosszú, középszéles és közép- és magas, míg a legkisebb homlokszélesség tekintetében középszéles. A hosszúság—szélességi jelző alapján meso-brachykrán, brachykrán túlsúllyal. A hosszúság—magassági jelző orthokran, a szélesség—magassági jelző metriokran. A transversalis—frontoparietális jelző metriotrop. Az arc középszéles, közép- és magas, a felsőarc-magasság tekintetében is közép- és magas értékű. Az arcjelző mesoprosop, a felsőarc-jelző mesen. A szemüregjelző mesokonch, míg az orrjelző meso-leptorrhin, leptorrhin túlsúllyal. A szájpadjelző brachystaphylin. A koponya norma verticalisban sphenoid, illetve pentagonoid, és csak kevesebb arányszámban ovoid. A glabella az 1., 2. és 3. fokozatot mutatja. A fossa canina sekély vagy közepesen mély. Az alveolaris prognathia a legtöbb esetben hiányzik vagy csak közepesen kifejlett. A koponyakapacitás — mérés alapján — euen, illetve aristenkephal. A nők termetátlaga 154,9 cm, azaz a közepes kategória felső határához esik közel.

A jellegek variációi

A fontosabb méretek és jelzők paraméterei nem adnak teljes képet a széria természetes variációjáról. Ezért annak megállapítása céljából a HOWELLS-féle „mean sigma” értékek alkalmazásával (HOWELLS 1941) kiszámítottuk a fontosabb méretek és indexek sigma ratio-it. A „Szeged-Makkoserdő” avar kori szériánk esetében kapott sigma ratio értékeket a 6. táblázat tartalmazza. Az abszolút méretekre és jelzőkre külön átlagolva megkaptuk azt az általános mértékszámot („mean sigma ratio”), amely a sorozat összvariációját mutatja. A fentiek alapján a populáció heterogénnek mondható, mert a jellegek nagy variációt mutatnak.

2. táblázat

„Szeged-Makkoserdő”: A főbb metrikus jellegek eloszlása

Tabelle 2. „Szeged-Makkoserdő”: Verteilung der wichtigeren metrischen Merkmale

Méretszámok (MARTIN) No. nach MARTIN	Indexcsoportok és méretkategóriák Indexgruppen und Masskategorien	♂♂	♀♀	Együtt Insgesamt		
8 : 1 Hosszúság- szélességi jelző	Dolichokran	70,0—74,9	6 (17,6%)	3 (11,5%)	9 (15,3%)	
	Mesokran	75,0—79,9	15 (54,1%)	9 (34,6%)	24 (40,6%)	
	Brachykran	80,0—84,9	5 (14,7%)	8 (30,8%)	13 (22,0%)	
	Hyperbrachykran	85,0—89,9	5 (14,7%)	3 (11,5%)	8 (13,5%)	
	Ultrabrachykran	90,0 — x	2 (5,8%)	3 (11,5%)	5 (8,5%)	
	Összesen — Zusammen:		33	26	59	
17 : 1 Hosszúság- magassági jelző	Chamaekran	x —69,9	—	1 (6,2%)	1 (2,5%)	
	Orthokran	70,0—74,9	10 (41,6%)	8 (50,0%)	18 (45,0%)	
	Hypsikran	75,0 — x	14 (58,3%)	7 (43,7%)	21 (52,5%)	
	Összesen — Zusammen		24	16	40	
17 : 8 Szélesség- magassági jelző	Tapeinokran	x —91,9	8 (33,3%)	5 (29,4%)	13 (31,7%)	
	Metriokran	92,0—97,9	11 (45,8%)	6 (35,3%)	17 (41,4%)	
	Akrokran	98,0 — x	5 (20,8%)	6 (35,3%)	11 (26,8%)	
	Összesen — Zusammen		24	17	41	
9 : 8 Transversalis- frontoparie- talis jelző	Stenometop	x —65,9	6 (19,3%)	9 (32,1%)	15 (25,4%)	
	Metriotop	66,0—68,9	8 (25,8%)	2 (7,1%)	10 (16,9%)	
	Eurymetop	69,0 — x	17 (54,9%)	17 (60,7%)	34 (57,6%)	
	Összesen — Zusammen:		31	28	59	
47 : 45 Arcjelző	Euryprosop	80,0—84,9	8 (57,2%)	2 (25,0%)	10 (45,4%)	
	Mesoprosop	85,0—89,9	5 (35,7%)	2 (25,0%)	7 (31,8%)	
	Leptoprosop	90,0—94,9	1 (7,1%)	4 (50,0%)	5 (22,7%)	
	Hyperleptoprosop	95,0 — x	—	—	—	
	Összesen — Zusammen:		14	8	22	
48 : 45 Felsőarcjelző	Euryen	45,0—49,9	8 (44,4%)	1 (8,3%)	9 (30,0%)	
	Mesen	50,0—54,9	9 (50,1%)	7 (58,3%)	16 (53,3%)	
	Lepten	55,0—59,9	1 (5,5%)	4 (33,3%)	5 (16,6%)	
	Összesen — Zusammen:		18	12	30	
52 : 51 Szemüreg- jelző	Chamaekonch	x —75,9	11 (35,4%)	7 (25,9%)	18 (31,0%)	
	Mesokonch	76,0—84,9	14 (45,3%)	13 (48,1%)	27 (46,5%)	
	Hypsikonch	85,0 — x	6 (19,3%)	7 (25,9%)	13 (22,4%)	
	Összesen — Zusammen:		31	27	58	
54 : 55 Orrjelző	Leptorrhin	x —46,9	13 (46,6%)	10 (40,0%)	23 (43,4%)	
	Mesorrhin	47,0—50,9	9 (32,1%)	6 (24,0%)	15 (28,3%)	
	Chamaerrhin	51,0—57,9	5 (17,8%)	9 (36,0%)	14 (26,4%)	
	Hyperchamaerrhin	58,0 — x	1 (3,5%)	—	1 (1,9%)	
	Összesen — Zusammen:		28	25	53	
38 Mért koponyakapacitás	Oligenkephal	x —1300	1 (5,2%)	1 (6,2%)	2 (5,7%)	
	Euenkephal	1301—1450	1151—1300	9 (47,3%)	10 (62,5%)	19 (54,2%)
	Aristenkephal	1451— x	1301— x	9 (47,3%)	5 (31,3%)	14 (40,0%)
	Összesen — Zusammen:		19	16	35	

I. tábla 268., ♂ L. sz. 1507. crA-x(m)

II. tábla 291., ♂ L. sz. 1530. crA-x

III. tábla 209., ♂ L. sz. 1449. p

IV. tábla 4/172., ♀ L. sz. 618. m-x(br)

V. tábla 4/252., ♂ I. sz. 633. s-x(b)

VI. tábla 330., ♀ L. sz. 1569. n-x(m)

2. táblázat folytatása

Méretszámok (MARTIN) No. nach MARTIN	Indexcsoportok és méretkategóriák Indexgruppen und Masskategorien		♂♂	♀♀	Együtt Insgesamt	
72 Arcprofilszög	Prognath	70,0—79,9	4 (14,8%)	—	4 (8,7%)	
	Mesognath	80,0—84,9	2 (7,4%)	6 (31,5%)	8 (17,4%)	
	Orthognath	85,0—92,9	21 (77,8%)	13 (68,4%)	34 (73,9%)	
	Összesen — Zusammen:		27	19	46	
Termet — Statur	Alacsony	150—159,9	140—148,9	1 (5,8%)	1 (6,6%)	2 (6,2%)
	Kisközepes	160—163,9	149—152,9	7 (41,1%)	3 (20,0%)	10 (31,2%)
	Közepes	164—166,9	153—155,9	3 (17,6%)	5 (33,3%)	8 (25,0%)
	Nagyközepes	167—169,9	156—158,9	3 (17,6%)	4 (26,6%)	7 (21,9%)
	Magas	170—179,9	159—167,9	3 (17,6%)	2 (13,3%)	5 (15,6%)
	Összesen — Zusammen:		17	15	32	

4. táblázat

„Szeged-Makkoserdő”: A morfológiai jellegek eloszlása
Tabelle 4. „Szeged-Makkoserdő”: Verteilung der morphologischen Merkmale

Jellegek Merkmale		♂♂		♀♀		Együtt — Insgesamt	
		N	%	N	%	N	%
Norma verticalis	Ovoid	9	26	12	36	21	32
	Pentagonoid	8	23	3	9	11	16
	Ellipsoid	—	—	1	3	1	1
	Sphenoid	15	43	13	40	28	41
	Sphaeroid	3	8	—	—	3	4
	Másforma	—	—	4	12	4	6
Összesen — Zusammen:		35		33		68	
Glabella	Broca 1.	2	6	9	29	11	17
	Broca 2.	9	27	14	45	23	36
	Broca 3.	10	31	8	26	18	28
	Broca 4.	6	18	—	—	6	9
	Broca 5.	6	18	—	—	6	9
	Összesen — Zusammen:		33		31		64
Fossa canina	1. Kitöltött	5	15	3	10	8	12
	2. Sekély	12	35	12	40	24	37
	3. Közepes	12	35	8	26	20	31
	4. Mély	3	9	7	23	10	16
	5. Hiányzik	2	6	—	—	2	3
	Összesen — Zusammen:		34		30		64
Alveolaris prognathia	1. Hiányzik	18	69	9	36	27	52
	2. Közepes	5	17	11	44	16	31
	3. Kifejlett	4	14	5	20	9	17
	Összesen — Zusammen:		27		25		52

3. táblázat

„Szeged-Makkoserdő”: Fontosabb méretek és jelzők
 Tabelle 3. „Szeged-Makkoserdő”: Die Parameter der wichtigeren Masse und Indizes

Méretszám (MARTIN) Nr. MARTIN	Méretek és jelzők Masse und Indices	Férfiak — Männer				Nők — Frauen			
		N	V	M	s	N	V	M	s
1.	Koponya legnagyobb hossza	33	157— 198	172,0	8,28	27	161— 184	171,0	6,45
1c.	Koponya hossza a metopiontól	33	159— 195	176,8	8,54	28	162— 184	171,0	6,11
5.	Koponya alap hossza	23	86— 108	99,8	6,15	17	92— 102	95,3	2,61
8.	Koponya legnagyobb szélessége	33	124— 154	192,4	6,67	29	127— 151	138,1	7,34
9.	Legkisebb homlok-szélesség	33	91— 118	99,0	5,93	32	82— 105	94,3	4,49
17.	Basion—Bregma magasság	24	125— 146	135,7	5,02	18	117— 138	128,6	4,81
20.	Porion—Bregma magasság	32	107— 128	117,6	5,24	29	101— 122	111,8	4,78
32/1-a	Homlokhajlásszög	29	42— 55	48,3	4,22	16	45— 61	50,8	4,22
38.	Számított koponyakapacitás	24	1226—1690	1410,2	111,9	16	1080—1460	1250,0	98,60
38.	Mért koponyakapacitás	19	1270—1700	1439,8	105,3	16	1100—1580	1292,6	96,00
40.	Archossz	21	83— 110	97,0	6,35	15	88— 100	92,8	3,00
45.	Járomív szélesség	18	126— 146	135,6	5,62	12	119— 134	125,1	4,82
46.	Középarcszélesség	29	87— 108	97,6	4,94	25	86— 108	93,8	5,40
47.	Arcmagasság	22	94— 130	116,0	9,32	16	92— 123	109,9	8,45
48.	Felsőarc magasság	29	63— 78	69,3	3,90	27	56— 73	66,3	4,55
51.	Szemüreg szélesség	30	37— 48	41,4	2,90	28	37— 44	40,5	1,70

52.	Szemüregmagasság	32	30— 37	32,6	1,88	29	30— 38	32,9	2,02
54.	Orrüregszélesség	29	22— 29	24,7	1,73	25	21— 28	24,0	1,60
55.	Orrmagasság	27	48— 69	54,6	4,25	27	45— 64	52,7	4,69
62.	Szájpadhossz	26	43— 51	47,3	1,92	24	41— 50	45,5	2,70
63.	Szájpadszélesség	22	37— 48	43,2	2,46	22	35— 45	39,6	2,73
65.	Állkapocsbütyök- szélesség	25	113— 132	123,5	5,65	22	102— 124	113,5	5,8
66.	Állkapocsszeglet- szélesség	28	94— 118	105,8	5,42	21	91— 106	96,4	4,34
69.	Állkapocsmagasság	31	27— 37	33,6	2,73	29	23— 39	30,0	3,50
70.	Állkapocság-magasság	30	60— 80	69,1	5,08	28	56— 72	62,8	3,85
71.	Állkapocság-szélesség	31	25— 44	32,1	3,67	28	26— 38	31,3	2,64
72.	Arcprofilszög	27	73— 97	87,4	5,36	19	81— 89	84,9	2,50
8 : 1	Hosszúság—szélességi jelző	33	67— 104	80,6	3,54	26	71— 93	81,2	5,72
17 : 1	Hosszúság—magassági jelző	24	78— 82	75,2	3,58	16	66— 82	74,0	4,21
17 : 8	Szélesség—magassági jelző	24	73— 106	93,0	6,02	18	84— 101	93,5	4,76
9 : 8	Transv. frontopar. jelző	26	60— 76	68,2	3,69	28	60— 76	67,8	4,27
47 : 45	Arcjelző	14	75— 93	83,8	5,40	8	84— 94	88,5	4,17
48 : 45	Felsőarcjelző	18	47— 56	51,5	1,96	12	49— 57	52,4	2,42
52 : 51	Szemüregjelző	30	67— 90	78,0	5,81	26	70— 89	79,4	5,31
54 : 55	Orrjelző	28	35— 60	46,6	5,78	25	34— 57	47,5	5,43
63 : 62	Szájpadjelző	27	72— 111	92,3	7,50	20	78— 102	90,1	4,91
	Termet — <i>Statur</i>	17	159— 172	165,11	4,03	15	147— 162	154,9	3,85

A taxonómiai elemzés eredményei

A széria egészének hagyományos elemzésén kívül elvégeztük a taxonómiai elemzést is, a LIPTÁK (1969) által közölt módszer alapján. A „Szeged-Makkoserdő” avar kori sorozatban erre 38 koponya volt alkalmas. A nemek megoszlása e tekintetben a következő: 21 férfi és 17 nő.

1. A szériában a legnagyobb arányszámban (36,8%) a *cromagnoid* (cr) csoport mutatható ki. Ezen belül a cromagnoid-A (crA) típus jóval nagyobb számarányban mutatható ki, mint a cromagnoid-B (crB) típus. A cromagnoid csoport általános jellemzői a következők: a férfiak koponyája mesokran, az arc az alacsony és közép magas kategória határán van, széles és szögletes. A koponyajelző jelen esetben magasabb, mint a kundombi (LIPTÁK—MARCSIK 1966) vagy a „Fehértó-A” (LIPTÁK—VAMOS 1969) avar kori szériákban. A nők esetében az etszám alacsony volta miatt a jellegegyüttes elemzése igen nehéz.

2. A cromagnoid taxon után a legjelentősebb arányban (18,4%) a heterogén elemekből összetevődő *brachykran csoport* található. Közülük legjelentősebb a pamíri (p) komponens. Azonos, de kisebb arányszámban fellelhető a csoporton belül az alpi (a), az armenoid (ar) és a közelebből meg nem határozható *brachykran* (br) jellegegyüttes. Más avar kori népességben szórványosan jelentkező dinári (d) típus jelen szériából teljesen hiányzik.

3. *Mediterrán csoport*. Erre a taxonra a *gracilis mediterrán* jellegegyüttes túlsúlya jellemző. Jellemzői a fej kis abszolút méretei és a *gracilis* vonások. Ez a típus a nők körében nagyobb gyakoriságot mutat, mint a férfiaknál. A populációt képviselő széria mintegy 15,8%-át teszi ki a mediterrán csoport.

4. *Mongolid és mongoloid csoport*. A taxonómiai elemzésre alkalmas anyagnak mintegy 15,8%-a. A csoporton belül a színid (s), a szajáni (sa) és a bajkái (b) típus mutatkozott. A színid típusnak egy számunkra eléggé szokatlan formája található a szériában. A szokatlan formát a következő jellegek okozzák: a koponya hosszú, a hyperdolichokrania határán van, a homlok erőteljesen

5. táblázat

„Szeged-Makkoserdő”: Taxonómiai elemzés
 Tabella 5. „Szeged-Makkoserdő”: Taxonomische Analyse

Taxonok (rasszok)		♂♂	♀♀	Együtt — Insgesamt
Cromagnoid csoport (cr)	cromagnoid-A (crA)	8	2	10 (26,3%)
	cromagnoid-B (crB)	3	1	4 (1,5%)
	Összesen — Zusammen:	11	3	14 (36,8%)
Brachykran csoport (br)	pamíri (p)	1	3	4 (10,5%)
	egyéb (a, ar, br)	3	—	3 (7,8%)
	Összesen — Zusammen:	4	3	7 (18,4%)
Mediterrán csoport (m)		2	4	6 (15,8%)
Mongolid és mongoloid (moid)		2	4	6 (15,8%)
Nordoidok (n)		2	3	5 (13,2%)
	Összesen — Zusammen:	21	17	38

6. táblázat

A jellegek variációja a „Szeged-Makkoserdő”-i avar kori férfiaknál
 Tabelle 6. Variation der Merkmale bei den avarenzeitlichen Männern
 von „Szeged-Makkoserdő”

Méretszám (MARTIN) Nr. MARTIN	Méreték és indexek Masse und Indizes	S. R.
1.	Koponya legnagyobb hossza	135,96
5.	Koponya alap hossza	145,73
8.	Koponya legnagyobb szélessége	132,60
9.	Legkisebb homlokszélesség	137,26
17.	Basion—Bregma magasság	98,04
20.	Porion—Bregma magasság	123,58
40.	Archossz	130,12
45.	Járomív szélesség	110,96
48.	Felsőarc magasság	91,12
51.	Szemüreg szélesség	157,60
52.	Szemüreg magasság	93,53
65.	Állkapocsbütyök-szélesség	101,25
69.	Állkapocs magasság	96,12
71.	Állkapocs szélesség	135,42
	A méretek sigma ratióinak átlaga: Durchschnittswert der S. R.-Masse:	120,65
8 : 1	Hosszúság-szélességi jelző	109,93
17 : 1	Hosszúság-magassági jelző	117,37
17 : 8	Szélesség-magassági jelző	130,58
9 : 8	Transv. frontopar. jelző	114,24
47 : 45	Arcjelző	99,44
52 : 51	Szemüregjelző	106,41
54 : 55	Orrjelző	128,73
63 : 62	Szájpadjelző	113,46
	Az indexek sigma ratióinak átlaga; Durchschnittswert der S. R. Indizes:	115,02

hajlott; az erős lambdatáji lapultság miatt a nyakszirt kúp alakú; az állkapocs magas és rendkívül erőteljes.

5. *Nordoid csoport.* Vizsgálati anyagunkban 13,2%-ban mutatkozott. A nordoid taxon jellegegyüttese több esetben keveredést mutat más jellegegyüttesekkel. A termet a legtöbb esetben nem állapítható meg, ezért ez a típus nem olyan határozottan jelentkezik, mint más avar kori szériákban. Így a jelen esetben egy szélső variációként fogható fel.

Összehasonlítás és összefoglalás

A „Szeged-Makkoserdő” avar kori népesség arculatára az europid rasszkomponensek túlsúlya jellemző. Kisebbségi arányszámban azonban fellelhetők a mongolid és mongoloid elemek is. A széria heterogénnek tekinthető. Feltűnően nagy a férfiaknál a cromagnoidok arányszáma, csakúgy, mint az Alattány-Tulát (LIPTÁK 1963) avar kori népességben. A mongolid és mongoloid elemek együttevve a népesség 16%-át teszik ki, és így arányszámuk alatta marad a NEMESKÉRI által közölt Kiskőrös-Vágóhídi dűlő (NEMESKÉRI 1955) és a Tatárszentgyörgy (LIPTÁK 1959) avar kori szériákhoz viszonyítva.

Jelentős rasszkomponens a „Szeged-Makkoserdő” embertani anyagában a brachykran csoport is. Meg kell azonban jegyezni, hogy az avar kori populációt jól reprezentáló „Szeged-Kundomb”-i temetőben fellelhető brachykran komponensek részesedési arányszáma alatt marad.

A „Szeged-Makkoserdő” avar kori temető csontvázanyagát összehasonlítva a „Fehértó-A” (LIPTÁK—VÁMOS 1969) temető avar kori szériával (amely átmenetet mutat a kései avar korból az Árpád-kor felé), azt tapasztaljuk, hogy mindkét népesség hasonló rasszkomponensekből tevődik össze, csak az egyes rasszkomponensek arányszámában van eltérés. Míg a „Fehértó-A” temetőben a legjelentősebb rasszkomponens a nordoid rassz, addig „Szeged-Makkoserdő” népességében a hosszú fejű, keskeny arcú, magas termetű taxon a legkisebb arányszámban mutatkozott.

A feldolgozás eredményeit a következőkben foglalhatjuk össze:

1. A „Szeged-Makkoserdő” avar kori temetőben összesen 330 sírt tártak fel, amelyből 182 sír csontvázanyagát mentették meg.

2. A temető a kései avar korból származik.

3. A populációt képviselő szériában összesen 70 sír anyaga volt részletes analízisre alkalmas. Feltűnően nagy a töredékes anyag arányszáma.

4. A taxonomiai elemzés eredményeként a „Szeged-Makkoserdő” avar kori temetőben — fontossági sorrendben — a következő rasszkomponensek figyelhetők meg:

a cromagnoidok csoportja kereken 37%. A cromagnoid-A típus jelentős túlsúlya figyelhető meg;

a brachykran csoport a széria 18%-át teszi ki, amelyen belül legjelentősebb komponens a pamíri (p) típus;

a mediterrán csoport kereken 16%. Ezen belül a gracilis mediterrán típus a legjelentősebb;

a mongolid és mongoloid csoport a széria 16%-át teszi ki. Tisztán kimutatható a szinid típus, míg más esetekben europid vonások jellemzik a csoport képviselőit;

a hosszú fejű, keskeny arcú, magas termetű komponens arányszámait tekintve alárendelt szerepet játszik a populációt képviselő szériában.

*

(A X. Biológiai Vándorgyűlésen, Szegeden 1972. augusztus 28-án elhangzott előadás; közlésre beérkezett 1973. február 10-én.)

IRODALOM

- FARKAS GY. (1963): Embertani gyakorlatok. Egyetemi jegyzet. Budapest.
— (1972): Antropológiai praktikum. I. Paleoantropológiai metodikák. Szeged.
HOWELLS, W. W. (1941): The Early Christian Irish: The Skeleton at Gallen Priory. — Proc. Royal Irish Academy, 46; 103—219.
LIPTÁK P. (1962): Homo sapiens — species collectiva. — Antrop. Közl. 6; 17—27.
— (1969): Embertan és emberszármazás. — Tankönyvkiadó, Budapest.
— (1959): The „Avar Period” mongoloids in Hungary. — Acta Arch. Hung. 10; 151—280.
— (1963): Historische-anthropologische Auswertung der im awarenzeitlichen Gáberfeld von Alattyán erschlossenen Skelettrest (in I. KOVRIG: Das awarenzeitliche Gräberfeld von Alattyán). — Arch. Hung. 40; 245—257.
LIPTÁK P.—B. MARCSIK A. (1966): Szeged-Kundomb avar kori népességének embertani vizsgálata. — Anthrop. Közl. 10; 13—56.
LIPTÁK P.—VÁMOS K. (1969): A „Fehértó-A” megnevezésű avar kori temető csontvázanyagának embertani vizsgálata. — Anthrop. Közl. 13; 3—30.

- NEMESKÉRI, J. (1955): Étude anthropologique des squelettes du clan princier avar découverts au cimetière de Kiskőrös-Vágóhid. (In Gy. LÁSZLÓ: Études Archéologiques sur l'histoire de la société des Avars.) — Arch. Hung. 34; 189—210.
- THOMA A. (1957): Folytonos eloszlású jellegek variációjának mérése. — Anthropol. Közl. (Pars anthropologica) 4; 67—79.

DIE ANTHROPOLOGISCHE UNTERSUCHUNG DER AWARENZEITLICHEN BEVÖLKERUNG VON „SZEGED-MAKKOSERDŐ”

von

K. Vámos

(Zusammenfassung)

Die Erschließung des awarenzeitlichen Gräberfeldes von „Szeged-Makkoserdő” wurde von Ferenc Móra und Dezső Csallány zwischen 1930 und 1942 in mehreren Etappen durchgeführt. Das Gräberfeld stammt aus der Spätawarenzeit. Im Gräberfeld wurden insgesamt 339 Gräber freigelegt. Aus diesen ist das Skelettmaterial von 182 Gräbern in das Anthropologische Institut der Universität zu Szeged gelangt. Die archäologischen Beigaben des Gräberfeldes werden im Móra-Ferenc-Museum von Szeged aufbewahrt. Archäologisch wurde das Material noch nicht bearbeitet. Die anthropologische Untersuchung und Auswertung haben wir nach der von Lipták bereits früher angewandten Methode durchgeführt.

Vom Material des Gräberfeldes gibt in einer Verteilung je nach Geschlechtern und Altersgruppen Tabelle 1 eine Übersicht. Von den Schädeln der Männer waren 36, von den der Frauen 34 zu einer ausführlichen Analyse geeignet. Die Gestalt konnte im Falle von 17 Männern und 11 Frauen festgestellt werden. Die allgemeine Charakterisierung der Serie und die Verteilung der metrischen Merkmale enthält Tabelle 2. Die Maße und Indizes können aufgrund der Tabelle 3 angegeben werden, während die Tabelle 4 die Verteilung der morphologischen Merkmale zeigt.

Außer der traditionellen mathematisch-statistischen Analyse der Serie haben wir auch die taxonomische Analyse durchgeführt. Zu dieser Untersuchung haben sich im awarenzeitlichen Gräberfeld von „Szeged-Makkoserdő” 38 Schädel geeignet. Die Verteilung nach Geschlechtern war in dieser Hinsicht: 21 Männer und 17 Frauen.

Auf das Profil der die Population vertretenden Serie ist das Übergewicht der europiden Rassenkomponenten charakteristisch. In geringerem Prozentsatz kommen auch mongolide und mongoloide Elemente vor. Auffallend ist der Prozentsatz der Cromagnoid-Gruppe bei den Männern.

Die im Gräberfeld nachweisbaren Taxa sind die folgenden:

1. Die *cromagnoid* Rassenkomponente (cr) bildet nahezu 37% der Serie. Die Merkmale der Gruppe sind: Schädel mesokran, Gesicht niedrig, breit und eckig.
2. Die sich aus heterogenen Elementen zusammensetzende *brachykrane* (br) Gruppe beträgt rund 18%. Innerhalb der Gruppe steht die Komponente des pamarischen Typus (p) an erster Stelle.
3. Das bedeutendste Element der *mediterran* Gruppe (m) ist das grazile Mediterran, dessen Charakteristika die kleinen absoluten Maße und grazilen Züge des Kopfes bilden. Dieser Typus kommt am häufigsten im Kreise der Frauen vor.
4. Die *mongolide* und *mongoloide* Gruppe bildet 16% der Serie. Hier tritt am entschiedensten der *sinide* Typus (s), dessen eine archaische Form das Taxon vertritt, hervor.
5. Die *nordoide* Gruppe beträgt in unserem Material rund 15%. Ihre wichtigsten Merkmale sind die hohe Gestalt, das schmale Gesicht und der lange Schädel.

Mit anderen awarenzeitlichen Serien verglichen, kann man zu der Schlußfolgerung kommen, daß sich das awarenzeitliche Gräberfeld von „Szeged-Makkoserdő” aus heterogenen Typen zusammensetzt.

A szerző címe:
Anschr. d. Verf.:

DR. VÁMOS KÁROLY
6725 Szeged, Tolbuchin sgt. 92—94 C/2.

